

Egy nyelvkönyv a sikeresebb idegennyelv-használatért

A kommunikációs stratégiák olyan nem tudatos eszközök, amelyek hozzájárulnak a beszéd során jelentkező megakadások csökkenéséhez, azáltal, hogy egy olyan eszköztárat biztosítanak a beszélőnek, amelyet – kellő tudatos felkészülés mellett – bármikor segítségül hívhat. Ezt a tudatos felkészülést, illetve felkészítést szolgálja az a – jelenleg kezdeti stádiumban lévő – nyelvkönyv, amelynek célja a kommunikációs stratégiák megismertetése és begyakoroltatása a nyelvtanulóval.

Bevezetés

Napjaink globális világában egyre nagyobb szükség van a megbízható idegennyelvtudásra. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a munkaerőpiacot irányító multinacionális cégek (is) ma már szinte természetesnek veszik, hogy a képzett munkaerő legalább egy (de inkább több) idegen nyelven képes beszélgetést folytatni a külföldi cégtulajdonosokkal, vagy éppen az ügyfelekkel. Az ilyen fajta kapcsolattartásra elsősorban, ám nem kizárólag az angol nyelvet használják nemzetközi szinten. Azonban ez a kijelentés nem korlátozódik pusztán a nemzetközi kapcsolattartásra, vagy az üzletkötésre. Az angol nyelv éppolyan erősen van jelen a nemzetközi politikában és a médiában, mint a szórakoztatásban, a kutatásban vagy az informatikában. Azonban az idegen nyelvet tanulók számára gyakran komoly kihívást jelent valamely szóbeli üzenet közvetítése beszélgetőpartnerük számára, kiváltképpen, ha az általuk beszélt idegen nyelv távol áll saját anyanyelvüktől (például képzett hangok, nyelvtani struktúrák, vagy éppen a nyelv szókincse tekintetben).

A fentiek fényében az idegen nyelvet beszélők számára nélkülözhetetlen a magabiztos és stabil nyelvtudás, illetve nyelvhasználat, amelynek a produktív oldalról egyik legszembetűnőbb megnyilvánulása a beszélt nyelv, amelyben számos lehetőség kínálkozik a hibázásra (nem megfelelő intonáció, helytelen szóválasztás, eltévesztett nyelvtani szerkezet, stb.). A beszélt nyelvben a legfeltűnőbb jelenség az úgynevezett megakadási jelenségek, azaz a diszfluencia (lásd például Gósy, 2005). Ezek a beszélt nyelvi jelenségek megakaszthatják a gördülékeny társalgás kimenetelét, és mint ilyen, megoldásra szorulnak. Egy általunk lehetségesnek tartott megoldás a fenti problémára a kommunikációs stratégiákban keresendő, amelyeket lejjebb mutatunk be.

A kommunikációs stratégiák természetéről

Gyakran tapasztalt jelenség a hétköznapi életben, hogy beszélgetőtársunknak nem mindig jutnak eszébe a szavak, vagy éppen túl sokáig tart a megfelelő kifejezésnek a mentális lexikonban történő felidézése, előhívása és beszédbe integrálása, esetleg egyáltalán nem tudja magát kifejezni az adott helyzetben (Eszenyi, 2001; Gósy, 2005).

Ha kizárjuk az olyan, a kommunikációs folyamat hatékonyságát negatívan befolyásoló, illetve azt megzavaró tényezőket, mint az alacsony szintű vagy kisméretű szókincs

jelenléte, a szóban forgó téma iránti részleges, esetleg teljes közömbösség, vagy az olyan személyiségvonást, mint a túlzott féltékenység, és feltételezünk egy egészséges elméjű, érdeklődő, a világra nyitott és olvasott beszélőt, akkor fel kell tennünk magunknak a következő kérdést: milyen egyéb faktor válhatja ki a beszédben bekövetkező megakadásjelenséget, vagyis a diszfluenciát (Gósy, 2005)?

Miért nem tudja a beszélő saját gondolatait folyamatosan (értsd: lehetőség szerint megakadás nélküli), vagy legfeljebb rövid (néhány másodpercnyi) szünetet követően kifejezni? És vajon miért áll fent ugyanez a jelenség számtalan esetben az idegen nyelveket tanulóknál? Egy lehetséges megoldás, amely egyben a kérdésre adandó lehetséges válasz, a kommunikációs stratégiák használatában rejlik. Jelesül, hogy a beszélők csak részlegesen vagy egyáltalán nem használnak kommunikációs stratégiákat, ha pedig mégis, azt feltehetően nem kellően hatékonyan teszik.

Ahhoz, hogy a későbbiekben megérthessük a kommunikációs stratégiák használatát és szerepét az idegennyelv-használatban, továbbá, hogy eldönthessük ezeknek az eljárásoknak az idegennyelv-oktatásba történő integrálása indokolt-e, először is definiálnunk kell a fogalmat, illetve felállítani annak lehetséges taxonómiáját.

A kommunikációs stratégiák fogalma

A kommunikációs stratégia (*communication strategy*) vagy elkerülési stratégia (*evasion strategy*) fogalmát különböző kutatók a legváltozatosabb módokon határozták meg. Ahhoz azonban, hogy lehetőség adódjon egy közel egységes meghatározásra, először szükséges annak megvizsgálása, hogy mit értenek az egyes szakértők a fenti két elnevezéssel jelölt fogalom alatt, amelyet a szerző a későbbiekben is egymás szinonimáiként fog használni, lévén a két elnevezés számtalan alkalommal együtt szerepel és felváltva használatos a legkülönbözőbb elemzésekben (például Maleki, 2007, 2010). A következőkben a szerző a kommunikációs vagy elkerülési stratégiák néhány lehetséges meghatározását mutatja be (Maleki, 2010. 640-641.).

- Maleki (2007): „A beszélő azon kísérlete, amely arra irányul, hogy kitérjen a felmerült úrt a fennálló kommunikációs helyzet és a rendelkezésre álló nyelvi eszköztár között”.
- Faech és Kasper (1983): „egy félig tudatos terv, amely egy meghatározott kommunikációs cél elérésére irányul”.
- Tarone (1980): „két beszélő azon próbálkozása, amellyel a hiányzó jelentésbeli struktúrát kölcsönösen megkísérlik áthidalni”, „A jelentésbeli struktúrák magukba foglalják mind a nyelvészeti, mind a társadalmi közvetítő szerepet”.
- Mali (2007): „a kommunikációs stratégia kivitelezése kezdődhet kognitív módon és megnyilvánulhat interakcióban”.
- Kasper (1983): „a kommunikációs stratégiák az idegen nyelvet tanulóknál jelentkeznek, akkor, amikor kommunikációs kihívásokkal szembesülnek” (A fordítások mind a cikk szerzőjétől származnak.)

Mint látható, a fenti meghatározások mindegyike egyetért abban, hogy ez a jelenség valamilyen kommunikációs helyzetben nyilvánul meg, és általában akkor, ha kihívásokkal szembesülnek a beszélők. Ezek a beszédbeli megnyilvánulások jellemzően egyáltalán nem tudatosak, sokkal inkább tekinthetők ösztönszerűnek. Ennek legegyszerűbb bizonyítéka az a jelenség, amikor megkérdezzük egy beszélgetés után a partnerünket, hogy mit csinált akkor, amikor úgy érezte, hogy nem tudja kifejezni magát a beszélgetés egy adott pontján. Talán egy-két stratégiát meg tud említeni saját szavaival, de ez közel sem biztos, hiszen (ahogyan a fenti meghatározások is mutatják) ezek a stratégiák nem

kellően tudatosak a beszélők részéről, így tudatosítást, oktatást igényelnek (lásd lejjebb). Emellett a példában szereplő beszélő valószínűleg kevés eséllyel tudja pontosan megindokolni, hogy miért pont azt kommunikációs megoldást, stratégiát alkalmazta, amit a beszélgetés során felhasznált.

A két felvetés, amelyet a kommunikációs stratégiák használata a fentiek kapcsán felvet, a következő: a probléma-orientáltság, vagyis a beszélgetőpartnereknek az adott kommunikációs helyzetben megoldandó célkitűzése. Ilyen például az útbaigazítás során annak elmagyarázása a másik számára, hogy hogyan jut el A pontból B pontba. A másik felvetés a tudatosság kérdése (Poullisse, 1984). Amíg az első elég kézzelfogható formában jelentkezik, hiszen valamely kommunikációs kihívást kell a résztvevőknek megoldaniuk, addig az utóbbi vizsgálata már kevésbé könnyen elvégezhető műveletnek bizonyul. A fenti kommunikációs kihívást nevezi az angol szakirodalom *information gap*nek, vagyis információs hiánynak, űrnek, amelyet a beszélgető partnereknek át kell hidalniuk, ha sikeresen meg akarják érteni a másikat.

Bármifajta beszélgetést is kezdeményezzenek a beszélgetőpartnerek, minden bizonyonyal valamit közölni akarnak a másikkal, még akkor is, ha adott esetben ez a fajta közlés túlmutat a szavak pusztja jelentésén (Pléh, 2012). Például azért kezdünk el egy ismeretlennel semleges témáról (időjárás, sporteredmények, árfolyamok) beszélgetni, mert unatkozunk, társaságra vágyunk, vagy éppen szeretnénk a későbbiekben alaposabban megismerni a másikat.

Összességében tehát elmondható, hogy a kommunikációs stratégiák olyan félig tudatos eljárások, amelyek két vagy több beszélő beszélgetése során különböző módokon segítik feloldani közöttük a köztük fennálló információhiányt, és amelyeknél fontos a problémacentrikus megközelítés mellett a tudatosság is, noha ez utóbbi nehezen tetten érhető a (még) nem tudatosult eljárások használata során.

A kommunikációs stratégiák fajtái

Az előzőekben bemutatott definíciók is jól példázzák, hogy milyen változatosan határozható meg a kommunikációs stratégia fogalma és mibenléte. Ezzel szemben a stratégiák fajtáit illetően már a nagyobb egyetértés léggöre uralkodik a kutatók között. Ennek tudható be, hogy általában lehetőségünk van olyan eljárásokról beszélni, amelyek a magját

*A két felvetés, amelyet a kommunikációs stratégiák használata a fentiek kapcsán felvet, a következő: a probléma-orientáltság, vagyis a beszélgetőpartnereknek az adott kommunikációs helyzetben megoldandó célkitűzése. Ilyen például az útbaigazítás során annak elmagyarázása a másik számára, hogy hogyan jut el A pontból B pontba. A másik felvetés a tudatosság kérdése (Poullisse, 1984). Amíg az első elég kézzelfogható formában jelentkezik, hiszen valamely kommunikációs kihívást kell a résztvevőknek megoldaniuk, addig az utóbbi vizsgálata már kevésbé könnyen elvégezhető műveletnek bizonyul. A fenti kommunikációs kihívást nevezi az angol szakirodalom *information gap*nek, vagyis információs hiánynak, űrnek, amelyet a beszélgető partnereknek át kell hidalniuk, ha sikeresen meg akarják érteni a másikat.*

képezik a stratégiáknak, függetlenül a tanulmány írójától. Éppen ezért a következő részben illusztráljuk ezeket a kommunikációt segítő eszközöket.

Parafrázis (*paraphrase*)

- Megközelítés/megközelítő jelentés használata (*approximation*): a célnyelvi kifejezések használatának leegyszerűsített változata, amely során a nyelvhasználó a hasonló jelentésbeli vonásokra támaszkodva fejezi ki a kívánt tárgyat, személyt, például „csó” „vízvezeték” helyett, vagy „nagy kő” „szikla” helyett.
- Szóalkotás (*word coinage*): a tanuló az addig megtanult szavakból létrehoz egy új szót, kifejezést, hogy kifejezze önmagát, például „levegőlabda” „léggömb” helyett, vagy „álló bicikli” „szobakerékpár” helyett.
- Körülírás (*circumlocution*): a pontos megnevezés helyett a cselekvés vagy jelenség ismérveit emeli ki, például „Szív valamit. Nem tudom, hogy pontosan minek hívják. Valami perzsa dolog lehet és, ööö, Törökországban sokszor használják.”

(Nyelvi) Transzfer (*transfer*)

- Szó szerinti fordítás (*literal translation*): a tanuló szóról szóra fordít az anyanyelvről, például „Just because.” (Csak./Mert csak.) a „No reason.” helyett.
- Nyelvváltás (*language switch*): a beszélő az anyanyelvében használatos kifejezést használja, ha elakad, vagy elbizonytalanodik, és nem akar bajlódni a fordítással, például Wasser→water (víz) helyett.

Segítségkérés (*appeal for assistance*): A tanuló külső segítséget kér a pontos megfogalmazáshoz vagy megnevezéshez, például „Ez micsoda/kicsoda?”, „Ezt hogy mondják ...-ul?”

Mímelés (*mime*): Non-verbális kifejezőeszközök használata a kifejezés során, például összecsapja a tenyerét, hogy kifejezze a „tapsol” vagy „tapsolás” szavakat, szemét megdörgöli a „sír”, „sírás”, illetve az „álmos” szavak kifejezéséhez.

Elkerülés (*avoidance*):

- Téma elkerülése (*topic avoidance*): a tanuló nem tér ki az olyan témákra, amelyekhez nem áll rendelkezésére a kellő szókincs, vagy amelyről nem rendelkezik ismeretekkel.
- Üzenet elvetése (*message abandonment*): a tanuló elkezdi beszélni egy adott témáról, majd miután nem képes magát kifejezni az adott nyelven, elakad, megáll a beszéd egy adott pontján (Tarone, 1980 alapján; a témához kapcsolódó taxonómiákhoz lásd még Poulisse, 1984).

A fenti lista közel sem teljes, ám első ránézésre is jól szemlélteti, hogy milyen színes az elkerülési stratégiák palettája. Éppen ezért fontos, hogy a diákokat minél többféle stratégiával ismertessük meg az idegennyelv órák keretein belül, hiszen így lehetővé tesszük számukra, hogy nagyobb merítéssel dolgozhassanak a nyelvtanulás során. Ez a megnövekedett repertoár megnyitja számukra az utat a későbbiek során alkalmazható kommunikációs stratégiák felé, így elősegítve felkészülésüket arra az alkalomra, amikor majd önállóan beszélhetnek egy idegen ajkúval. Sikeres felkészítésüknek hála azonban könnyebben veszik majd az esetlegesen jelentkező nyelvi akadályokat, amelyek a társalgások során jelentkeznek.

A kommunikációs stratégiák taníthatóságáról

Ebben a részben a szerző szeretne kitérni annak a kérdésnek a megvitatására, vajon érdemes-e tanítani az idegennyelvórák során az kommunikációs stratégiákat. Azt a kérdést, hogy vajon taníthatók-e az egyes stratégiák a nyelvórák keretein belül, nem kívánja vizsgálni, helyette három tanulmányra hívná fel a figyelmet, amelyek a téma kapcsán íródtak, és amelyek, véleménye szerint, elég pontosan megválaszolják ezt a kérdést: Dörnyei, 1995; Eszenyi, 2000; Lewis, 2011. Álláspontja alapján ugyanis lehet tanítani ezeket a technikákat, és érdemes is tanítani őket.

A következőkben ismertetni azon elméleteket, amelyek a kommunikációs stratégiák taníthatóságát igazolják, egyúttal kitér arra is, hogy az egyes szakemberek mely eljárásokat preferálják az esetleges oktatásfejlesztési folyamat során. Az ezt követő pontban bemutat néhány olyan kritikus gondolatot, amely megfontolásra érdemes a kutatás és az oktatás szempontjából. Ezek a gondolatok nem vonják teljesen kétségbe a stratégiák taníthatóságát, azonban kritizálják azok bizonyos aspektusait. Ez utóbbiak azért különösen lényegesek a stratégiák oktathatósága szempontjából, mert rávilágítanak azokra a lehetséges kihívásokra és buktatókra, amelyeket érdemes elkerülni vagy megoldást találni rájuk. Mindez elősegítené, hogy hatékonyabban felkészíthessük oktatóinkat diákjaik sikeresebb kommunikációs képzésére, az utóbbiakat pedig még sikeresebb nyelvtanulókká tegyük.

Miért tanítsuk a kommunikációs stratégiákat?

Az alábbiakban a szerző a különböző szakemberek szakmai álláspontját tárja fel a kommunikációs stratégiák kapcsán. Ami közös ezekben az állásfoglalásokban, az a stratégiák irányába érzett pozitív elköteleződés, azok taníthatóságának az indokoltsága.

Maleki (2007) kutatásában megalapozottnak és rendszeres tanításra érdemesnek találta a kommunikációs stratégiákat, éppen ezért fontosnak tartja az iskolák tanmeneteibe történő bevezetését. Állítása szerint ezek az eljárások hozzájárulhatnak a tanulók tudatosabb nyelvhasználatához, ami elősegíti a tanulói autonómia növekedését. Faech és Kasper (1986) a következő három fajta tevékenységet javasolja az ilyen stratégiák általános gyakorlására:

1. kommunikációs játékok vizuális segédletekkel,
2. kommunikációs játékok vizuális segédletek nélkül, illetve
3. monológok.

Willems (1987) inkább a parafrázis és a közelítés gyakorlására helyezi a hangsúlyt, míg Brooks (1992) a körbeírást és a segítségkérést tartja fontosnak a fenti stratégiák közül. Salomone és Marshal (1997) kiemeli a körülírás szerepét és annak a fejlesztésében látja a kommunikációs stratégiák jelentőségét.

A kommunikációs stratégiák taníthatóságát, illetve tanításuk indokoltságát tekintve Rabab'ah (2005) három okot különít el egymástól:

1. a stratégiák alkalmazása tanuláshoz vezet, mégpedig az ismeretlen szavak és kifejezések elicítálásán keresztül, melynek legfontosabb eszköze a másik féltől való segítségkérés,
2. lehetővé teszi a párbeszéd (hatékony) folytatását,
3. elősegítik a társalgásbeli kihívások leküzdését, ezáltal elérhetővé válik a beszélők által kitzűzött kommunikációs cél.

A fent leírtak alapján érdemes megfontolni annak lehetőségét, hogy valóban integráljuk az iskolai keretek között zajló oktatásba a kommunikációs stratégiákat, hiszen láthatóan azok szerepe a beszédhatékonyság növelésében egyáltalán nem elhanyagolható. Emellett a korábbi tanulmányok gyakran hangsúlyozzák, hogy a stratégiák tanítása és rendszeres használata a kommunikációban nagyban hozzájárul a kommunikációs folyamat megakadásának, az úgynevezett *communication breakdown*nak az elkerüléséhez, emellett pedig általa csökkenthető az üzenet-elvetés jelenségének gyakorisága, ami a legrosszabb lehetséges forgatókönyvnek számít bármilyen anyanyelvi, illetve idegen nyelvi társalgás során (lásd Eszenyi, 2001).

Természetesen a kommunikáció sikerességét támogatja az a nagyszámú lexikai elem, azaz a szókincs, amelyet a tanulók az órákon, illetve azokon kívül elsajátítanak és begyakorolnak. Ezenfelül segíti őket az idegen nyelven történő olvasás is, amelyhez számtalan könnyített olvasmány áll rendelkezésre, főleg az interneten. Mindezen tényezők hozzájárulnak a nyelvtanulók passzív szókincsének nagyléptékű gyarapodásához, amely szókincs az alapját képezi annak a processzusnak, amely során a passzív szókincsből előbb aktivált, majd később – rendszeres használatot feltételezve – aktív szókincs válik. Az angol nyelvi szókincs nagysága és előhívási nehézségei, valamint az ilyen területen történő mérés és értékelés kapcsán lásd például Kárpáti (2015).

A stratégiák oktatását a nyelvórák keretein belül számos más szakember is szorgalmazza, köztük olyanok, mint Tarone (1984), Bialystok (1990), Dörnyei és Thurrel (1991), Dörnyei (1995), Oxford (2001), Littlemore (2001). Álláspontjuk szerint, ezeknek a stratégiáknak a tanítása azért kell, hogy kiemelt figyelmet kapjon a nyelvtanároktól, mert:

- egy bármely tanuló által használható eszközt biztosít arra, hogy hatékonyabban kommunikáljanak másokkal idegen nyelven, nemcsak a tanórák során, hanem azon kívül, a munka világában is,
- növeli a tanulói autonómiát, mivel fejleszti az ehhez szükséges önismeretet, megkívánja a tanulótól, hogy jobban megismerje saját magát (például: Hogyan küzd meg a tanuló az esetleges kihívásokkal?, Mi motiválja a tanulásban?, Mennyire kreatív és újító a problémamegoldások során?),
- a sikeres kommunikáció idegen nyelvű környezetben egy nem anyanyelvű számára hatalmas sikerélményt jelent, ami további nyelvtanulásra és nyelvgyakorlásra ösztönözheti.

A fent leírtak alapján érdemes megfontolni annak lehetőségét, hogy valóban integráljuk az iskolai keretek között zajló oktatásba a kommunikációs stratégiákat, hiszen láthatóan azok szerepe a beszédhatékonyság növelésében egyáltalán nem elhanyagolható. Emellett a korábbi tanulmányok gyakran hangsúlyozzák, hogy a stratégiák tanítása és rendszeres használata a kommunikációban nagyban hozzájárul a kommunikációs folyamat megakadásának, az úgynevezett communication breakdownnak az elkerüléséhez, emellett pedig általa csökkenthető az üzenet-elvetés jelenségének gyakorisága, ami a legrosszabb lehetséges forgatókönyvnek számít bármilyen anyanyelvi, illetve idegen nyelvi társalgás során (lásd Eszenyi, 2001).

Mindezen pozitív vélemények mellett azonban nem feledkezhetünk meg azokról a szakértőkről sem, akik nem értenek egyet a kommunikációs stratégiák taníthatóságával, vagy éppen nem látják kellően indokoltnak a rájuk fordítandó többlet időt és energiát. A szerzők a soron következő részben az ő kritikai észrevételeiket veszik görcső alá.

Miért ne tanítsuk a kommunikációs stratégiákat?

Mint azt már a szerzők korábban említették, nem minden nyelvész és nyelvpedagógus osztja azt az álláspontot, hogy érdemes a kommunikációs stratégiákkal foglalkozni, kiváltképpen azok oktatását bevezetni. Ezen kritikai visszhangok sorából kiemelkedik a korábban már említett Bialystok (1990) és Kellerman (1991), akik inkább a nyelv tanítását tartják fontosnak, szemben a kommunikációs stratégiákkal. Álláspontjuk szerint, ha valaki kellően jól felkészült egy idegen nyelvből, akkor nincs vagy csak ritkán van szüksége a kommunikációs stratégiák alkalmazására, ergo, főleg azok oktatását bevenni a tantervekbe.

Schmidt (1983) állásfoglalása szerint az ilyen fajta kommunikációs kompetencia kizárólag a nyelvi kompetencia rovására fejlődhet, mivel – elmélete szerint – a két kompetencia nem párhuzamosan fejlődik egymással. Itt jegyeznénk meg, hogy mivel a nyelvi kompetencia magában foglalja a stratégiai kompetenciát is, így a kettő egymással párhuzamosan fejlődik, noha a két egység közötti fejlődés mértékében eltérés tapasztalható (lásd Bárdos, 2000).

Skehan (1998) hangsúlyozza, hogy a gyakorlott nyelvhasználók körében a stratégiák alkalmazása nem transzferálható. Vagyis, amíg valaki angolul kiválóan tudja alkalmazni az addig megismert és begyakorolt „beszélgetést előmozdító trükköket”, stratégiákat, addig ugyanez más idegen nyelvekre alkalmazva már közel nem történne meg ilyen hatékonysággal, noha ez még nem bizonyított. Ellis és Barkhuizen (2005) úgy látják, hogy stratégiák felhasználása nem javít érdemben a nyelvi kompetenciák szintjén, és szerepük sem teljesen nyilvánvaló. Végezetül Oxford (2001) hiányosnak tartja az ilyen kutatásokkal foglalkozó írásokat és ezért további kutatásokat javasol bármifajta kritika megfogalmazása előtt.

Az eddig ismertetett kritikák alapján a következőket érdemes megfontolni az oktatóknak, illetve a nyelvészeti szakembereknek:

A kommunikációs stratégiák használatával a nyelvtanuló a korábban megtanult idegen nyelvi ismereteire fog támaszkodni, értsd: az addig elsajátított szókincssel próbálja majd kifejezni mondanivalóját, így is elmélyítve a fenti nyelvi ismereteket, ennek köszönhetően pedig gyorsabb, a mentális lexikonból történő előhívást tesz majd lehetővé.

Ha a fent említett elsajátított szókincs folyamatosan növekszik, illetve kellően áttekinthető szerkezetű és jól bevésett, akkor a nyelvtanulóknak lényegesen nagyobb esélye van a hatékony önkifejezésre, megtámogatva azt az általa esetlegesen megtanult kommunikációs stratégiákkal.

A korábbi ismereteket kiegészítve, mintegy alternatívaként a szóalkotás módszerét felhasználva a nyelvhasználó új, saját maga alkotta szavakkal színesíti szókincsét, amelyeket alkalmazhat az idegen nyelven történő társalgás során, ha valamilyen számára váratlan helyzet adódna (lásd a szóalkotásnál hozott példákat).

A hatékony stratégiahasználat önmagában nem helyettesítheti a kellően megalapozott és begyakorolt nyelvtudást, ugyanakkor támogatja a nyelvtanuló beszélt nyelvi hatékonyságát, növelve a verbális fluenciát, azáltal, hogy a beszélőnek lehetőséget biztosít a folyamat során jelentkező szünetek, hezitációk csökkentésére, azok sikeres áthidalására vagy esetleg (teljes) elkerülésére.

Azok a nyelvtanulók, akik kommunikációjuk során sikerrel alkalmazzák a korábban ismertetett stratégiákat (nem elhanyagolva az előzetesen megalapozott nyelvtudást),

számíthatnak saját éhatékonyságuk és (nyelv)tanulói autonómiájuk magasabb szintre emelkedésére.

Összegezve az eddig elmondottakat: a kommunikációs stratégiák oktatása még nem kapott elég nagy hangsúlyt, illetve lehetőséget a hazai idegennyelv-oktatásban, így nem jelenthető ki egyértelműen, hogy hatékony, vagy éppen káros hatása lenne az idegen nyelveket tanulók nyelvi performanciájára. Hasonlóképpen jelenleg nem lehetséges egyértelműen megállapítani azt sem, hogy mekkora hatékonysági fokkal tudnának az egyes nyelvtanulók folyékonyan társalogni mind osztálytermi, mind természetes helyzetben. Az ilyen témájú hazai kutatások alacsony száma szintén nem segíti a téma előmozdítását, ezért is fontos, hogy az eddiginél jóval nagyobb hangsúlyt kapjanak az ilyen irányú vizsgálatok.

Hogy a fent felvázolt nyelvtanítási problémát a szerzők lehetőségeikhez mérten orvosolják, az alábbiakban bemutatják annak a kommunikációs stratégiákat tanító tankönyvnek a tervezetét, amelyet e célra szánnak, és amely segítséget nyújthat minden idegen nyelvet tanulónak a hatékonyabb szóbeli kifejezés elsajátításban.

Kommunikációs tankönyv tervezete

Célkitűzés

A szerzők célja, hogy tankönyvükkel, illetve a hozzá kapcsolódó lehetséges digitális tananyagokkal hozzájáruljanak a hazai idegennyelv-tanulók folyékonyabb idegen nyelv-használathoz, ezáltal növelve sikerességüket az élet olyan területein, ahol a magabiztos és gördülékeny idegen nyelven történő szóbeli kommunikáció nélkülözhetetlen.

Szándékaik szerint, ha az általuk fejlesztett tananyag kellő nagyságú pozitív visszajelzést kap, a benne foglaltakat szeretnék kiterjeszteni más idegen nyelvekre is. Ezek között legelőször az olyan, sokak által tanult, illetve használt idegen nyelvek szerepelnének, mint a német, a francia, a spanyol, valamint az orosz és a kínai. A későbbi visszajelzések függvényében a fenti lista tovább bővíthető.

Szerkezet

A szerzők által kidolgozandó idegen nyelvi nyelvtankönyvben lépésről lépésre végig szeretnék vezetni a nyelvtanulót a lehetséges kommunikációs stratégiákon, illetve azok gyakorlati alkalmazásán, miközben minden egyes stratégia használatát gyakorlati feladatokkal fogják begyakoroltatni. Mivel a leggyakrabban tanult idegen nyelv jelenleg az angol, így ennek fényében a tankönyvben használt szavakat ebből a nyelvből válogatták.

Az egyes stratégiáknál figyelembe vették a lehetséges szavak és kifejezések komplexitását és absztraktságát, vagyis hogy mennyire könnyű vagy éppen körülményes például más szóra cserélni, helyettesíteni vagy éppen körülírni az adott szót, kifejezést. A szerző a stratégiák megtanításánál az egyszerűbb, konkrétabb szavaktól fokozatosan halad a bonyolultabb, absztraktabb variációk felé, miközben javaslatokat tesz az éppen aktuális stratégiák maximális lehetséges felhasználását illetően. Természetesen az útmutatás mellett minden nyelvtanulónak saját magának kell kitapasztalnia, hogy számára mely stratégiák a legalkalmasabbak vagy éppen a legkönnyebben elsajátíthatók, illetve a leggyorsabban begyakorolhatók a rendelkezésére álló eszközök közül. Emellett a tanulóknak lehetőségük nyílik arra, hogy a korábban elsajátított stratégiákat tetszőleges módon kombinálják egymással, ilyen formán növelve azok hatékonyságát.

A szerző a tankönyvet elsősorban nyomtatott formában szeretné a nyelvtanulók, főleg a középiskolás és a felsőoktatásban tanulmányaikat folytató nyelvtanulók rendelkezésére

bocsátani. Ennek elsősorban az az oka, hogy a legtöbb idegennyelv-tanulást elősegítő kiadvány papír alapon érhető el, noha számos tankönyvnek ma már elérhető digitalizált változata is. Ezenkívül a nyelvtanulók rendszerint legelőször a hagyományos, nyomtatott forrásokra támaszkodnak saját nyelvtanulásuk során, noha egyre többen támogatják meg ezt a folyamatot digitális kiadványokkal (elektronikus újságcikkek, könnyített vagy eredeti olvasmányok), esetleg telefonra vagy táblagépre, illetve számítógépre telepíthető alkalmazásokkal (Memrise, Duolingo, Babbel, Anki, hogy csak néhányat említsünk). E tényt figyelembe véve, a könyv sikeres megjelenése esetén a szerző keresni fogja annak a lehetőséget, hogy a korábban nyomtatott formában megjelent kiadványt digitalizáltassa. Ezenfelül a további lehetséges (digitális) tananyagok kidolgozására is igyekezni fog sort keríteni a jövőben, hogy ezzel is közelebb vigye a kommunikációs stratégiák használatát a modern generációhoz, illetve a modernizálódó generációk tagjaihoz is.

Lehetséges feladattípusok

A nyelvtankönyv felépítését tekintve kétoldalú szerkezetet követ: a könyv bal oldalán helyezkednek el az elméleti ismeretek (mint például a stratégia kivitelezésére vonatkozó útmutatást, az adott stratégia lehetséges felhasználási köre), míg a könyv jobb oldalán a stratégia gyakorlására használandó szavak és kifejezések. Az utóbbiakat különböző feladattípusokba sorolva találják meg a nyelvtanulók. Az alábbiakban néhány leendő feladattípus kerül bemutatásra, majd a rövid elméleti részt követően a gyakorlati megvalósítást is.

A szinonimahasználatot gyakoroltató feladatok között szerepel például a „kakukktójas”, ahol a tanulónak ki kell választani a megadott szavak közül azt, amelyik egyáltalán nem illik a többi közé vagy az a feladattípus is, ahol a szöveggörnyezetbe legjobban illeszthető szó kiválasztását kell megoldani a tanulóknak több lehetséges alternatíva közül.

Az ellentéthasználatot gyakoroltató feladatok során a tanulók az egyszerű ellentétpárok felírásától kezdődően, az adott szöveggörnyezetbe illeszthető kifejezés ellentétje feltárásáig számos feladattal mélyíthetik el e téren szerzett ismereteiket.

A körülírást a szerző egy különösen hasznos eljárásnak tartja, így ennek a stratégiának szeretné a lehető legtöbb figyelmet szentelni. Az e témához kötődő feladattípusoknál a tanulóknak saját szavaikkal kell meghatározniuk a különböző szavak jelentését, vagy az adott szót úgy elmagyarázni, hogy nem mondják ki azt, de mégis egyértelműen kiderül annak mibenléte.

Using synonyms without context

I. Choose the odd one out. There may be more than one correct solution possible.

a) products	c) merchandise
b) goods	d) materials
a) utilise	c) abuse
b) manipulate	d) exploit
a) trade	c) replace
b) transfer	d) exchange

Using synonyms within context

I. Underline the synonyms that are most likely used to fill in the gap. Pay close attention to the words used in the sentences!

- There are professional clowns whose task it to... children.

a) entertain	d) brighten up
b) amuse	e) put a smile on sb.'s face
c) cheer up	
- In order to ... parents tackle with this issue, local government provides them with financial support.

a) help	d) support
b) aid	e) assist
c) provide	
- Little Timothy is always full of energy. He's so ... .

a) lively	d) active
b) energetic	e) vigorous
c) vivid	

Using antonyms without context

I. Choose the antonyms that match the word in bold the best. There may be more than one correct solution possible.

good-willed

a) evil	c) bad
b) maleficent	d) hostile

large

a) meagre	c) trivial
b) insignificant	d) unimportant

small

a) enormous	c) gigantic
b) significant	d) significant

Using antonyms within context

I. Underline the antonyms that can replace the word in bold. Pay close attention to the words used in the sentences!

- Jack, these clothes **will perfectly** do! You look like some kind of beggar.

a) smoothly won't do	c) effortlessly won't do
b) naturally won't do	d) simply won't do
- Mate, you're so easily fooled! You're a true **genius**.

a) prodigy	c) simpleton
b) mastermind	d) nicampoo

Circumlocution

- I. Describe the following words and expressions using your own words.
1. Concrete notions: animals, clouds, water, forest, money, book/e-book, family, football, computer/laptop, car
  2. Abstract notions: free time activities, knowledge, motivation, time, personal hygiene, death, global warming, immigrant, crisis, success

Some suggested answers (not excluding other possible approaches):

clouds: white coloured condensed vapour that is floating in the sky

money: valuable coins or pieces of paper used to buy or pay for something

motivation: a force that drives people to do something in order to achieve something

immigrant: a person or a group of people who leave their country – most often - for financial, political or religious reason

Összegzés

Jelen tanulmány célja annak bemutatása volt, hogy a hazai idegennyelv-oktatás során jelentkező egyik, ám talán az aktív kommunikáció szempontjából a legjelentősebbnek mondható problémára – az idegen nyelven történő szóbeli megakadásokra – kínáljon fel egy lehetséges megoldást. Ez a lehetséges megközelítés a kommunikációs stratégiáknak az idegennyelv-oktatásba történő beemelését, valamint a jelenleginél aktívabb használatát hangsúlyozza, mind az iskolai tanítási órákon, mind azokon kívül. Emellett a tanulmány célja egy olyan újonnan készülő idegen nyelvi tankönyv tervezet bemutatása volt, amely kötet az idegen nyelvi szóbeli kifejezőképesség fejlesztését a kommunikációs stratégiák használatán keresztül látja megvalósíthatónak. A tervezet kapcsán megvizsgáltuk a kommunikációs stratégiák oktatása mellett, illetve ellene szóló érveket. Feltártuk a téma kapcsán relevánsnak tekinthető szakirodalom legfőbb forrásait, majd ezt követően a későbbiekben megjelenő könyvben szereplő lehetséges feladattípusok közül került bemutatásra néhány lehetséges változat. A tervezet célja az, hogy a jövőben megjelenő nyelvtankönyv segítségével hatékonyabbá tegyünk a magyarországi idegennyelv-oktatást, fokozza a magyarok idegennyelv-tudásának hatékonyságát, illetve eredményesebb felkészülést tegyen lehetővé az idegen nyelvet tanulók számára. A szerző reményei szerint ezzel a tanulmánnyal kezdetét veheti ez a változás.

Kárpáti László

doktorandusz

Eszterházy Károly Egyetem,
Neveléstudományi Doktori Iskola

Irodalom

- Bárdos Jenő (2000). *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bárdos Jenő (2004). *Nyelvpedagógiai kalandozások (Nyelvpedagógiai tanulmányok)*. Budapest: Iskola-kultúra-könyvek.
- Bárdos Jenő (2005). *Élő nyelvtanítás-történet*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bialystok, E. (1990). *Communication Strategies*. Oxford: Blackwell.
- Brooks, F. (1992). Can we talk? *Foreign Language Annals*, 25(1), 59-71.
- Dörnyei, Z. (1995). On the Teachability of Communication Strategies. *TESOL Quarterly*, 29(1), 55-85.
- Dörnyei, Z. & S. Thurrell. (1991). Strategic competence and how to teach it. *ELT Journal*, 45(1), 16-23.
- Ellis, R. & Barkhuizen, G. (2005). *Analysing Learner Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Eszenyi Réka (2001). Kommunikációs stratégiák a nyelvórán. *Modern nyelvoktatás*, 7(4), 59-71.
- Faerch, C. & Kasper, G. (1983). Plans and strategies in foreign language communication. In Faerch, C. & Kasper, G. (szerk.), *Strategies in Interlanguage Communication*. London: Longman. 20-60.
- Faerch, C. & Kasper, G. (1986). Strategic competence in foreign language teaching. In Kasper, G. (szerk.), *Learning, Teaching and Communication in the Foreign Language Classroom*. Aarhus: Aarhus University Press. 179-193.
- Kellerman, E. (1991). Compensatory strategies in second language research: A critique, a revision, and some implications for the classroom. In Phillipson, R., Kellerman, E., Selinker, L., Sharwood Smith, M. & Swain, M. (szerk.), *Foreign/second Language Pedagogy Research*. Multilingual Matters. UK: Clevedon. 142-161.
- Kárpáti László (2015). Az angol nyelv tanulásának és értékelésének problematikája, különös tekintettel a szókincsre. In Bárdos Jenő (szerk.), *Nyelvpedagógia: 2015: Az anyanyelv és az idegen nyelvek tanításának gyakorlata*. Eger: EKF Líceum Kiadó. 23-35.
- Lewis, S. (2011). Are communication strategies teachable? *Encuentro*, 20, 46-54.
- Littlemore, J. (2001). An empirical study of the relationship between cognitive style and the use of communication strategy. *Applied Linguistics*, 22(2), 241-265.
- Maleki, A. (2007). Teachability of communication strategies: An Iranian experience. *System*, 35(4), 583-594.
- Maleki, A. (2010). Techniques to Teach Communication Strategies. *Journal of Language Teaching and Research*, 1(5), 640-646.
- Mali, Z. O. (2007). *Exploring communication strategy use by learners of Isizulu in Synchronous computer-mediated communication (S-CMC)*. USA, Iowa University.
- Oxford, R. L. (2001). Language Learning Strategies. In Carter, R. & Nunan, D. (szerk.), *Teaching English to Speakers of Other Languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 166-172.
- Pléh Csaba (2012). *A társalgás pszichológiája*. Budapest: Libri Könyvkiadó.
- Poullisse, N., Bongaerts, T. & Kellerman, E. (1984). On the Use of Compensatory Strategies in Second Language Performance. *Interlanguage Studies Bulletin*, 8(1), 70-105.
- Rabab'ah, G. (2005). Communication problems facing Arab learners of English. *Journal of Language and Learning*, 3(1), 194.
- Salomone, A. & F. Marshal (1997). How to avoid language breakdown? Circumlocution! *Foreign Language Annals*, 30(4), 473-482.
- Schmidt, R. (1983). Interaction, acculturation and the acquisition of communication competence. In Wolfson, N. & Judd, E. (szerk.), *Sociolinguistics and Second Language Acquisition*. Rowley: Newbury House. 137-174.
- Tarone, E. (1980). Communication strategies, foreigner talk, and repair in interlanguage. *Language Learning*, 30(2), 417-431.
- Tarone, E. (1984). Teaching strategic competence in the foreign language classroom. In Savington, S. & Berns, M. (szerk.), *Initiatives in Communicative Language Teaching*. Reading: Addison Wesley. 127-136.
- Willems, G. (1987). Communication strategies and their significance in foreign language teaching. *System*, 15(3), 351-364.

Absztrakt

Az idegen nyelvek tanulása és tanítása során számos kihívással szembesülnek a folyamat résztvevői, tartanak bárhol is a tanulásban. Ezek közül is kiemelkedik az idegen nyelven történő folyékony szóbeli kommunikáció, amely számtalan nyelvtanulónak okoz komoly fejtörést. A beszéd folyékony fenntartása során azonban nem pusztán a korábban megtanult háttérismeretek, nyelvtan vagy szókincs adja annak kizárólagos kötőanyagát, hanem a nyelvhasználatba beépülő kompetenciák, azon belül is a stratégiai kompetencia, illetve az úgynevezett kommunikációs stratégiák (Bárdos, 2000, 2004, 2005). Ezek ugyanis fontos szerepet töltenek be a beszédben bekövetkező esetleges megakadások elkerülésében (Dörnyei, 1995; Eszenyi, 2001; Maleki, 2007). A kommunikációs stratégiák olyan nem tudatos eszközök, amelyek hozzájárulnak a beszéd során jelentkező megakadások csökkenéséhez, azáltal, hogy egy olyan eszköztárat biztosítanak a beszélőnek, amelyet - kellő tudatos felkészülés, tanulás mellett - bármikor segítségül hívhat. Ezt a tudatos felkészülést, illetve felkészítést szolgálja az a - jelenleg kezdeti stádiumban lévő - nyelvkönyv, amelynek célja a kommunikációs stratégiák megismertetése és begyakorlataása a nyelvtanulóval. Mivel tudomásunk szerint ez idáig (2018) nem készült olyan nyelvkönyv vagy nyelvtanulást segítő (digitális) tananyag, amely specifikusan az idegennyelvi beszéd-alkotással, illetve a beszédalkotás fokozásával foglalkozna, így ez a tankönyv lehetne az az első célzottan ilyen irányú hazai kezdeményezés. A szerzők célja, hogy tankönyvükkel, illetve a hozzá kapcsolódó lehetséges digitális tananyagokkal hozzájáruljanak a hazai nyelvtanulók eredményesebb idegennyelv-használatához, ezáltal növelve sikerességüket az élet olyan területein, ahol a folyékony idegennyelven történő szóbeli kommunikáció nélkülözhetetlen.